

Vammaisfoorumin kirje hyvinvointialueille 2/2026

YK:n vammaisoikeuksien komitean suositukset Suomelle

Tämän Vammaisfoorumin hyvinvointialuekirjeen aiheena ovat YK:n vammaisoikeuksien komitean 3.9.2025 Suomelle antamat huomiot ja suositukset, jotka koskevat erityisesti hyvinvointialueita ja vammaissopimuksen toimeenpanoa niillä. YK:n vammaisoikeuksien komitea käsitteli Suomen ensimmäistä raporttia vammaissopimuksen toimeenpanosta 21.–22.8.2025. Tässä kirjeessä keskitytään asumispalveluihin.

Laitosmaisten rakenteiden purkaminen keskeisenä huolena

YK:n vammaisoikeuksien komitea on huolissaan siitä, että vammaisten henkilöiden palveluissa on edelleen laitosmaisia piirteitä. Huoli koskee niin vammaisia lapsia kuin työikäisiä ja ikääntyneitä vammaisia henkilöitä. Laitosmaisuus liittyy siihen, että esteettömiä asumisvaihtoehtoja ja vaativia avohuollon asumispalveluita on liian vähän, henkilökohtaista apua rajoitetaan, palvelut vaihtelevat hyvinvointialueittain ja siihen, että sekä vammaispalvelulakia että sosiaalihuoltolakia sovelletaan epäyhtenäisesti.

Tarve kansalliselle suunnitelmalle ja yhdenvertaiselle toimeenpanolle

Komitea suosittelee, että Suomi laatii ja toimeenpanee koko maan kattavan suunnitelman laitoshoidon purkamiseksi. Suunnitelman tulee sisältää selkeä aikataulu ja riittävät taloudelliset resurssit, ja sen tulee olla koordinoitu kokonaisuus. Suunnittelussa tulee kuulla vammaisia henkilöitä ja heidän järjestöjään.

Toimenpiteiden tulee koskea kaikkia laitosmaisia ympäristöjä, kuten hoitokoteja, ryhmäkoteja, asumisyksiköitä ja psykiatrisia laitoksia. Keskeistä on puuttua laitosmisiin piirteisiin riippumatta siitä, millä nimellä palvelua kutsutaan.

Komitea suosittelee lisäksi, että lainsäädäntöä ja käytäntöjä kehitetään siten, että vammaisten henkilöiden oikeudet toteutuvat yhdenvertaisesti koko maassa.

Itsenäistä elämää tukevat palvelut hyvinvointialueilla

Hyvinvointialueilla tulee tarjota esteetöntä asumista, asumisen tukea ja henkilökohtaista apua tavalla, joka kunnioittaa itsemääräämisoikeutta ja mahdollistaa itsenäisen elämän. Palveluiden tulee olla saatavilla ilman ikärajoja, ilman pitkiä jonotusaikoja ja ilman muita kuin kohtuullisesta ylläpidosta perittäviä maksuja silloin, kun kyse on välttämättömistä palveluista.

Lisäksi ruotsinkielisten sosiaalipalvelujen saatavuutta tulee parantaa viipymättä. Komitea on huolissaan myös henkilökohtaisen avun ja muiden kotona annettavien palvelujen tarpeen arviointimenettelyistä, jotka voivat olla asiakkaan näkökulmasta loukkaavia. Suomen tulee

varmistaa, että arvioinneissa kunnioitetaan yksityisyyden suojaa, ja samalla huolehtia viranhaltijoiden osaamisen kehittamisestä.

Nykyinen asumispalvelurakenne ei tue riittävästi valinnanvapautta

Vammaisjärjestöjen esiin nostamat huolenaiheet tukevat komitean havaintoja. Ympäristöministeriön selvityksen mukaan asumispalvelurakenne painottuu liikaa ympärivuorokautiseen palveluasumiseen ja ryhmäkoteihin, eikä se riittävästi tue vammaisten henkilöiden oikeutta valita asuinpaikkansa. Selvityksessä esitetään malli, jonka avulla hyvinvointialueet voivat suunnitella yksilöllisempää ja monimuotoisempaa asumista. Sen johtopäätökset korostavat komitean suositusten huomioon ottamista asumispalvelurakennetta kehitettäessä.

Riittämätön tuki itsenäiseen asumiseen

Nykytilanteessa tuki itsenäiseen asumiseen lähiyhteisössä sekä kotiin annettava apu ovat riittämättömiä. Vammaispalvelulain mukaista henkilökohtaista apua rajoitetaan esimerkiksi vuorokaudenaikaan ja tuntimääriin liittyvillä rajauksilla, ja palvelut toteutuvat eri hyvinvointialueilla epäyhdenvertaisesti. Käytännössä tarjolla on pääasiassa ryhmämuotoista asumista, ja kotihoidossa korostuvat hoito ja hoiva itsenäisen elämän tukemisen sijaan.

Lasten ja nuorten palveluiden puutteet ja kustannusvaikutukset

Tutkimusten mukaan mielenterveyden haasteita kokevat lapset sekä neurokirjon lapset ovat yliedustettuina kodin ulkopuolisissa sijoituksissa. Neurokirjon lapsista ja nuorista noin 18 prosenttia on ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Yhden lapsen laitossijoitus maksaa keskimäärin noin 146 000 euroa vuodessa. Ennaltaehkäisevät ja varhaisen tuen palvelut tukevat paremmin lasten hyvinvointia ja ovat huomattavasti edullisempia. Oikea-aikainen tuki on sekä inhimillisesti että taloudellisesti perusteltua.

Henkilökohtaisen avun heikentyminen

Monilta kehitysvammaisilta henkilöiltä ja ikääntyneiltä näkövammaisilta henkilöiltä on lopetettu henkilökohtainen apu tai vähennetty avustajatunteja sillä perusteella, että kotihoito tai asumispalvelut riittävät. Käytännössä näiden palvelujen henkilöstöllä ei kuitenkaan ole mahdollisuuksia tarjota yksilöllistä apua eikä tukea kodin ulkopuoliseen toimintaan osallistumiseen.

Henkilökohtaisen avun korvaaminen muilla palveluilla heikentää mahdollisuuksia itsenäiseen elämään. Lasten ja nuorten on edelleen vaikea saada henkilökohtaista apua, ja heidän osuutensa avun saajista on pienentynyt (THL Sotkanet).

Päätöksenteon ongelmat ja asiakkaiden kuulemisen puute

Asumiseen liittyviä ratkaisuja tehdään joillakin hyvinvointialueilla ilman yksilöllistä arviointia ja ilman asiakkaiden kuulemista. Käytännössä tämä näkyy esimerkiksi siten, että henkilöitä ohjataan asumisyksiköihin omaan itse valittuun kotiin annettavan tuen sijaan, kehitysvammaisten henkilöiden tuettua asumista siirretään sosiaalihuoltolain mukaiseksi palveluksi ilman yksilöllistä arviota ja palveluasumisen yksiköitä muutetaan yhteisöllisen asumisen yksiköiksi.

Lisäksi laitoksia käytetään hätäratkaisuna lasten asumisessa tilanteissa, joissa perhe ei ole saanut riittävää tukea ajoissa. Joillakin alueilla hengityslaitetta tarvitseville henkilöille suunnitellaan asumisyksiköitä sen sijaan, että heille järjestettäisiin asuminen omaan kotiin. On myös tapauksia, joissa vammaispalveluja ei myönnetä ennen kuin vammautumisesta on kulunut tietty aika, vaikka toimintakyvyn muutokset olisivat pysyviä.

Lainsäädännön soveltamisen erot lisäävät eriarvoisuutta

Vammaispalvelulain mukaiset palvelut ovat lähtökohtaisesti subjektiivisia oikeuksia ja pääosin maksuttomia, kun taas sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut ovat harkinnanvaraisia, määrärahasidonnaisia ja usein maksullisia. Tämä asettaa vammaiset henkilöt keskenään eriarvoiseen asemaan sen perusteella, minkä lain mukaisia palveluja he saavat, vaikka vamman vuoksi välttämättömän avun ja tuen tulee olla maksutonta.

Yhteistyökutsu hyvinvointialueille

Vammaisfoorumi yhtyy komitean esittämiin huoliin ja tarjoaa hyvinvointialueille yhteistyötään näiden ongelmien ratkaisemiseksi.

Vammaisfoorumi ry

Anni Kyröläinen

Pääsihteeri

anni.kyrolainen@vammaisfoorumi.fi

Maija Aatelo

Puheenjohtaja

maija.aatelo@vammaisfoorumi.fi